

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИ ВА ҚИШЛОҚ
ХЎЖАЛИГИ ЭКИНЛАР ҲОСИЛДОРЛИГИНИ
ОШИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ-ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ, МУАММО ВА ЕЧИМЛАР**

мавзусидаги

Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман

ТЎПЛАМИ

Бухоро, 2021 йил 19-20 ноябрь

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 2 мартдаги 78-ф сонли фармойиши билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасида 2021 йилда халқаро ва республика миқёсида ўтказиладиган илмий ва илмий-техник анжуманлар режаси”да белгиланган тадбирлар ижросини таъминлаш мақсадида 2021 йил 19-20 ноябрь кунлари “Тупроқ унумдорлиги ва қишлоқ хўжалиги экинлар ҳосилдорлигини оширишнинг замонавий-инновацион технологиялари, муаммо ва ечимлар” мавзусидаги Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция ўтказилмоқда.

Республика илмий-амалий анжуман тўпламида Тупроқ унумдорлиги ва қишлоқ хўжалиги экинлар ҳосилдорлигини оширишнинг замонавий-инновацион технологиялари, қишлоқ хўжалик экинларини янги ва истиқболли навларини яратиш, ҳосилдорлиги ва сифатини яхшилайдиган замонавий инновацион технологияларни тупроқ унумдорлиги ва мелиоратив ҳолатини яхшилаш ҳамда илғор тажрибаларини қишлоқ хўжалик соҳасида оммалаштиришга бағишланган маърузалар ўз аксини топган.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

Таҳририят ҳайъати: О.Х.Ҳамидов, О.С.Қаҳҳоров, Г.Т.Зарипов, Ҳ.Т.Артикова,
Ф.Х.Жумаев, Р.Юнусов, О.Б.Шарипов, Ш.Ш.Нафетдинов, Ш.Х.Тўхтаев,
С.М.Назарова, А.А.Илясов, Ҳ.Ҳ.Салимова

Мазкур тўпламга киритилган мақолалар ва маъруза тезисларининг мазмуни, ундаги статистик маълумотлар, меъёрий ҳужжатлар, саналарнинг тўғрилигига ҳамда танқидий фикр-мулоҳазаларга муаллифнинг ўзлари масъулдирлар.

Shu o'rinda, indigofera o'simligi nafaqat tuproq unumdorligini oshirishda balki, undan qimmatbaho tabiiy bo'yoq manbai sifatida foydalanish mumkinligini ham alohida qayd etish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Jumayev F.H., Atayeva Z.A. Har xil darajada sho'rlangan tuproqlarda "Indigofera tinctoria L." o'simligini parvarishlash va uni tuproq unumdorligini yaxshilashdagi o'rni // Buxoro viloyatini innovatsion rivojlantirish-muammo va yechimlar mavzusidagi konferensiya (31 yanvar 2020) –Buxoro.

2. Yoqubov G'. Yurtimizda yangi iqlimlashtirilgan "Indigofera tinctoria L." o'simligining xususiyatlari // O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali. – Toshkent, 2010. – № 7. 21– b.

3. Rahimov G'.N., Rahmanov A.R., Shokirov A.A. O'zbekistonda dukkakli don ekinlari yetishtirish bo'yicha tavsiyalar. Toshkent, Mehnat, 1998. 20-b

PESHKO TUMANI QISHLOQ XO'JALIGI MUAMMOLARI VA ULARNI YECHIMIGA DOIR TAVSIYALAR

N.H. Hakimova, M. Akramova

Buxoro davlat universiteti

Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotning qadimiy sohasidir. Dastlabki ijtimoiy mehnat taqsimoti ham avval chorvachilik, so'ngra dehqonchilikning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Dehqonchilik va xususan sug'orma dehqonchilik jamiyat taraqqiyotida alohida, inqilobiy ahamiyatga ega bo'lgan.

Peshko' tumani 1950 yil 15 aprelda tashkil etilgan. 1959 yil 19 aprelda Vobkent tumani tarkibiga kiritilgan, 1978 yil 5 aprelda qaytadan tuzilgan. 1988 yil 5 sentabrda Romitan tumani bilan birlashtirilgan, 1989 yil 17 maydan yana alohida tuman maqomiga ega bo'ldi. Maydoni 8,72 ming km². Markazi - Yangibozor shaharchasi. Tuman hududi, asosan, tekislikdan iborat. Faqat, Quljuqtovga tutash yerlarida relyefi bir oz murakkab va bu yerdagi past tog'larning balandligi 785 m ga etadi. Bu viloyatdagi eng baland joydir. Peshko' tumanining 4% ga yaqin maydoni Buxoro vohasidagi sug'oriladigan yerlardan iborat, qolgan qismi turli tipdagi cho'l yaylovlaridir.

Tuman xo'jaligi asosan agrar yo'nalishga ega, ya'ni unda qishloq xo'jalik mahsulotlarini yetkazib beruvchi hamda ayrim qayta ishlovchi sanoat korxonalarini mavjud. Peshko' tumani viloyat hududiy mehnat taqsimotida asosan paxta va g'alla (asosan, bug'doy) yetishtirishga hamda qorako'lchilikka ixtisoslashgan.

Peshko' tumani xo'jalik ixtisosi paxtachilik bilan bog'liq tarmoqlarning jadal rivojlanayotganligi bilan asosiy o'rinni egallaydi. Bundan tashqari, bu yerning tabiiy iqlim sharoiti g'allachilik, bog'dorchilik, pillachilik, mevasabzavot yetishtirish, chorvachilik kabi qishloq xo'jaligi tarmoqlarini rivojlantirish uchun qulay.

Buxoro viloyat yalpi hududiy mahsulotining 5,6 foizi ushbu Peshko' tuman hissasiga to'g'ri keladi. Peshko' tumani hissasiga viloyat sanoat mahsuloti ishlab chiqarishining 2,1, chakana savdoning 3,9, xalq itse'mol mollarining 0,8, qishloq xo'jaligi mahsulotining 9,1, importning 0,3 foizi pulli xizmatlarning 3,7, eksportning 4,1, to'g'ri keladi. Buxoro viloyat jami donli ekinlarning 8, paxta xom-ashyosining 9, kartoshkaning 12,4, sabzavotning 11,2, mevaning 12,2 foizi Peshko' tumani xo'jaliklarida yetishtirilgan.

Bundan tashqari, tumanda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, bozor infrastrukturasi barpo etish, aholining ishsiz qolgan qatlamini ish bilan ta'minlash, oziq-ovqat, qurilish, yengil sanoat tarmoqlarida kichik va o'rta tadbirkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini joylashtirishga tabiiy va ijtimoiy - iqtisodiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy komponentlar ichida eng avallo iqlim, suv va tuproq, ya'ni agroiklimiy

resurslarning ahamiyati katta. Iqlim sharoitlari, harorat, yer osti va yer usti suvlari, tuproq xususiyatlari qishloq xo'jaligining tarmoqlar va hududiy tarkibini ko'p jihatdan belgilab beradi.

Jami ekin maydonining 7680 gektari g'alla ekinlari bilan, 6535 gektari paxta, 1035 ga meva 952 ga sabzavot ekinlari, 646 ga uzum, 322 ga poliz ekinlari, 45 ga kartoshka yetishtirish bilan band. Jami qishloq xo'jaligida foydalanadigan jami yerlar 837335 gektarga yaqin. Shundan sug'oriladigan yerlar 22755 ga, haydaladigan yerlar 16688 ga, ko'p yillik daraxtzorlar 1813 ga, shu jumladan mevali bog'lar 789 ga, yaylovlar 818547 ga ni tashkil etadi.

Bir yilda bu yerda o'rtacha 30-35 ming tonna paxta, 50 ming tonnadan ziyod g'alla, 45 ming tonnaga yaqin turli xil sabzavot yetishtiriladi; g'allaning hosildorligi gektariga 40,3 sentnerni, paxtaniki 27,3 sentnerni tashkil qiladi. Albatta, boshqa tumanlarga qaraganda, bu yerda bog'dorchilik va uzumchilik nisbatan rivojlangan.

Tuman qishloq xo'jaligida mavjud bo'lgan katta muammo suvning yetishmasligidir. O'zbekistonda yog'ingarchilik kam bo'ladi, ayniqsa Quyi Amudaryo va Qizilqum sahrolarida yog'in kam yog'adi. Uning ustiga, qishloq xo'jalik ekinlari uchun suv eng zarur bo'lgan, o'simlik o'sadigan davrida yog'ingarchilik keskin kamayib ketadi.

Suv tanqisligi muammosini oqilona hal qilish yo'llaridan yana biri suvdan ehtiyotkorlik, tejamkorlik bilan foydalanish, uni isrof qilishga yo'l qo'ymaslikdir. Bu borada qator mamlakatlarda orttirilgan tajribalardan to'la foydalanishga qaratilgan tadbirchoralarni ko'rish zarur.

Tumanda barpo etilgan kollektor - drenaj sistemasining yetarli emasligi, mavjudlarining esa vaqti-vaqti bilan tozalab turilmasligi natijasida yerlarning sug'orilishini kengaytirish natijasida tuproqning sho'rlanish jarayoni aktivligi oshuviga hamda sho'rlanish darajasining ko'tarilishiga olib keladi.

Tumanda qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun quyidagi ishlar amalga oshirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi;

- Sug'oriladigan tuproqlarning meliorativ holatini yaxshilash va unumdorligini oshirish uchun ularning mexanik tarkibi, bonitet bali va sho'rlanish darajasiga qarab, organik va mineral o'g'itlarni butun vegetatsiya davrida kiritish usullarini va tadbirlarini ishlab chiqish.

- Paxta, g'alla va boshqa qishloq xo'jalik ekinlarini yerlarga ekish uchun sho'r yerlarni yuvish, tekislash, tuproqlarning namini saqlash to'g'risida tavsiyalarni ishlab chiqish.

- Bog'lardan, sabzavotlar yuqori hosil olish borasida erta bahorda mevali daraxtlarga shakl berish va poliz o'simliklarini parvarishlash bo'yicha agrotexnikaviy tadbirlarni ishlab chiqish. Tuman qishloq xo'jaligida intensiv dehqonchilik va chorvachilik tarmoqlarini rivojlantirish bugungi kunda o'ta muhim.

- Viloyat o'rmon xo'jaligi yordami bilan shamol eroziyasi va garmselning oldini ilish uchun ihota daraxtzorlari barpo etish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Murodov X., Valiyev Y. Navqiron Peshko'. –Toshkent, 1994.
2. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. – T., 2004. 7-jild. – 704 b

O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR

N.X. Hakimova, U.R. Islomova

Buxoro davlat universiteti

Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlaridan biri bo'lib, uning asosiy vazifasi aholiga oziq-ovqat, kiyim-kechak va sanoat tarmoqlariga qishloq xo'jaligi xomashyosini yetkazib berishdan iborat.

Bugungi kunda qishloq xo'jaligi va unga xos nazariy-amaliy bilimlarni puxta bilish, yer, suv, iqlim, mehnat va moliyaviy resurslaridan, fan-texnikaning eng so'nggi yutuqlaridan samarali foydalanish, dehqonchilik madaniyatini yuksaltirish va tadbirkorlik talab etiladi. Ekinlarning serhosil va tez pishar navlari, chorva mollarining yangi zotlari yaratilishi natijasida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish ortib bormoqda. Qo'riq yerlar o'zlashtirildi. Qudratli

53	F.H.Jumayev, Z.Atayeva. Dukkakli ekinlar tuproq unumdorligini oshirishining ilmiy asosi.	108
54	N.H. Hakimova, M. Akramov Peshku tumani qishloq xo'jaligi muammolari va ularni yechimiga doir tavsiyalar.	110
54	N.X. Hakimova, U.R.Islomova. O'zbekistonda qishloq xo'jaligini rivojlantiruvchi omillar.	111
55	F.H.Jumayev, Z.Atayeva, A.Narzullayev, I.Fozilov, S.A.Hojiyev. Buxoro viloyati sharoitida dukkakli ekinlarni tuproq unumdorligini oshirishdagi ahamiyati va o'rni.	113
56	З.Абдушукурова, С.Сидиқов, Н.Ташметова, Ш.Нафетдинов. Жиззах чўли шўрланган тупроқларининг агромелиоратив ҳолати ва унумдорлигини ошириш тадбирлари.	115
57	Ҳ.Р.Адизова Тупроқ унумдорлиги ва уни муҳофаза қилиш хусусида.	117
58	М.Ботиров, Г.Усмонхўжаева. Бедани экиш ва бедапояни шудгорлаш муддатларини тупроқдаги гумус ҳамда озика моддалар микдорига таъсири.	118
59	Ш.Х.Тўхтаев, Ж.У.Худойбердиев. Тупроқдаги фойдали хашаротларнинг аҳамияти.	122
60	Р.Курвантаев, М.Мусурманова, М.Истамова. Влияние мульчирование при гребневом посева на рост развитие хлопчатника.	123
61	Ш. Ҳ Тўхтаев, Ш.Н.Норбоева Стафилинидларнинг биологияси ва кўпайиш манбалари.	126
62	Т.Э.Остонақулов, О.Х.Муродов. Зарафшон водийси шароитида помидорнинг такрорий экинга мос нав ва гетерозисли дурагайлари.	127
63	Т.Э.Остонақулов, И.Х.Амантурдиев, А.А.Шамсиев, Ғ.С.Турсунов. Батат филиал нави асосий ва такрорий экин сифатида турли муддатларда ўстирилганда ўсиши, хосилдорлиги ва сақланувчанлиги.	129
64	Т.Э.Остонақулов, Х.И.Саидмуродов. Ўта эртаги картошка етиштиришда нав, экиш муддати ва мульчалашнинг аҳамияти	131
65	Т.Э.Остонақулов, Ш.М.Холмуродов. сабзавот ва тишсимон маккажўхори навлари агротехнологиясида макбул суғориш тартиби ва ўғитлаш меъёрларини ўрни.	132

IV ШЎББА

СУҒОРИЛАДИГАН ТУПРОҚЛАРНИНГ ТОПОГРАФИК ВА ГЕОГРАФИК АСОСЛАРИ

66	Х.К.НАМОЗОВ, О.Н.ПАЯНОВ, У.Т.МАХМУДОВ. Вторичное засоление почв Республики Каракалпакии и пути их предупреждения	135
67	X. Namazov, Y. Koraxonova, O. Amonov. Sh.Nafetdinov. A brief characteristics of soil layer in mirzachul region.	138
68	Х.НАМАЗОВ, Ю.КОРАХАНОВА, Ш.НАФЕТДИНОВ. Определение методов моделирования динамики геоэкосистем почв Узбекистана.	143
69	О.Н.ПАЯНОВ, У.Т.МАХМУДОВ, Ш.НАФЕТДИНОВ, РАҲИМОВА М.А. Сезонное и постоянно пятнистое вторичное засоление и пути их предупреждения и ликвидации.	146
70	S.S.Shodiyeva, D.I.Bo'riyeva Qishloq xo'jaligida agregatlardan foydalangan holda sug'orma dehqonchilik samaradorligini oshirish.	150
71	X. X. Turdikulov, O.O. Mamatqulov, B.M. Axmedov. Tuproqlarning sho'rlanishini oldini olishda zovurlashgan tarmoqlarning ahamiyati.	152
72	S.S.Shodiyeva, D.I.Bo'riyeva Qishloq Xo'jaligini Kartlashtirish.	153
73	S.Sidiqov, N.Abdurazzoqov. Geoaxborat tizim texnologiyalari asosida tuproqlarning agrokimyoviy xaritonamalarini tuzish va ulardan amalda foydalanish.	156
74	A.N. Asadullayev, M. M.Akramova Geoekologik muammolarning inson salomatligiga ta'siri (qorako'l vohasi misolida).	157
75	З.М.Анварова. Ўзбекистон тупроқлари ва улардан қишлоқ хўжалигида самарали фойдаланиш.	159
76	Ч.З.Қодировна, И.Хайдарова, С.Холмамадов. Суғориладиган ерлардаги суғориш техника ва технологияси.	161
77	А.А.Қодиров, О.Б.Шарипов. Ўзбекистонда дастлабки агрогеографик тадқиқотлар ва уларнинг йўналишлари.	164
78	Д.Ж.Қўчқорова. Қишлоқ ландшафтларини жойлаштиришнинг қишлоқ хўжалигига таъсири.	166
79	I.E. Mirzoyeva, M.H. Namroyeva. O'rta osiyoda tarqalgan tuproqlarni o'rganishning geografik jihatlari.	167